

POTENCIÁLIS MUNKANÉLKÜLIEK

AKSH 1992/IV. NEGYEDÉVI FELMÉRÉSE[†] SZERINT AZ AKTÍV népességben belül a munkanélküliek aránya 9,5% volt. A 15–19 évesek csoportjában a gazdaságilag aktívak aránya 21,3%, a munkanélküliség pedig ebben a korcsoportban a legmagasabb (28,1%), több mint háromszorosa az átlagosnak. A munkanélküliek iskolai végzettsége a következőképpen alakult.

I. TÁBLA

Az aktív népesség iskolai végzettség szerint (%)

	Munkanélküliek	Foglalkoztatottak
8 általános alatt	6,9	3,3
8 általános	35,8	25,6
Szaktaniskola	32,8	27,2
Középiskola	21,1	29,7
Felsőfok	3,5	14,2
Összes	100,0	100,0

A számokból világosan látszik, hogy az alacsonyan képzett fiatalok a munkanélküliség szempontjából különösen veszélyeztetettek. Nemcsak azért, mert közülük kerül ki a legtöbb munkanélküli, hanem azért is, mert a pályakezdő munkanélküliek a leginkább esélyesek a marginalizálódásra, az alkohol- és drogfüggésre, a társadalomellenes szubkultúrák befogadására és a többségi társadalommal szembeni agresszióra[‡]. Az ifjúsági munkanélküliség megfékezése nyilvánvalóan társadalmi érdek, a beavatkozás lehetőségét pedig az iskolarendszer kínálja.

A jelenlegi foglalkoztatási helyzet az elmúlt 40 év gazdaság-, oktatás- és foglalkoztatáspolitikájának az eredménye. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a rendszerváltás után nyilvánvalóvá lettek mindazok a diszfunkciók, amelyeket a korábbi időszak produkált és gondosan elleplezett. De az már a rendszerváltás utáni oktatáspolitikai felelőssége, hogy az elmúlt két év alatt sem történt meg e folyamatok megfékezése. Miközben az oktatásirányítók komótosan vitatkoznak az oktatási törvénytervezetek különböző változatairól, az oktatási intézményrendszer továbbra is “termeli” a potenciális munkanélküliek tömegét.

[†] KSH 1992. IV. negyedévi munkaerő-felmérés (Kézirat)

[‡] M. Jahoda: Foglalkoztatás és munkanélküliség az 1980-as években. *Szociológiai Figyelő*, 1991/1.

Az alábbiakban empirikus kutatásaink tapasztalatait felhasználva megkíséreljük felhívni a figyelmet az ifjúsági munkanélküliek legjellemzőbb intézményi hátterére, azokra az oktatási intézményekre, amelyek húsz évvel ezelőtt a mai felnőtt munkanélkülieket nevelték, és ma is szép számmal bocsátják ki kapuikon a pályakezdő munkanélkülieket, valamint azokra az oktatási rendszerben zajló reprodukciós folyamatokra, amelyek megfékezése a gazdasági átalakulás, a demokrácia és a társadalmi béke szempontjából már nem tűr halogatást.

Az ifjúsági munkanélküliek egyik nagy csoportját azok a fiatalok alkotják, akik nem végzik el a 8 általánost vagy utána nem tanulnak tovább. Egy-egy korcsoporton belüli arányuk hosszú évek óta 6–8%. A rendszerváltás óta ez az arány lassan emelkedő tendenciát mutat.

II. TÁBLA

Az általános iskola után középfokon továbbtanulók aránya (%)

Év	Gimnázium	Szakközép-iskola	Szakmunkás-képző	Szakiskola	Összes
1981	20,6	25,5	44,0	2,9	93,0
1982	20,5	25,1	44,1	2,8	92,5
1983	20,4	25,3	44,1	2,8	92,6
1984	20,7	25,9	43,9	2,8	93,3
1985	20,8	26,0	43,8	3,0	93,6
1986	20,7	27,0	43,5	3,0	94,2
1987	21,1	26,7	44,2	2,8	94,8
1988	20,1	27,4	44,5	3,0	95,0
1989	20,4	27,0	42,7	3,2	93,3
1990	21,0	27,4	41,9	2,9	93,1
1991	21,6	28,9	39,2	2,2	91,9

Forrás: MKM Statisztikai Tájékoztató

Az általános iskolát el nem végzők között viszonylag alacsony a fogyatékosok vagy biológiai hátrányokkal indulók aránya, a többség szociálisan hátrányos helyzetű. Családi származásuk és földrajzi elhelyezkedésük viszonylag pontosan körülhatárolható. Ők az alacsony iskolázottságú, szegény, depressziós településeken[†] lakó, gyakran deviáns, és/vagy cigány családok gyerekei, akiknek a családból hozott szociális és kulturális hátrányait az általános iskolának kellene ellensúlyoznia. Az általános iskolák többsége azonban évek óta nem képes megbirkózni ezzel a feladattal. A legutóbbi 10 év társadalmi változásai pedig különösen nem kedveztek a családból hozott szociális és kulturális hátrányok iskolai kompenzálásának.

A 80-as évek második felében már nemcsak a települések között, de egy-egy településen belül is kialakult az általános iskolák presztízs szerinti rangsora. A kü-

[†] Böhm Antal: Depressziós zónák helyi társadalmi. *Esély*, 1992/2.

lönbségek főként abból adódtak, hogy mennyire volt jól felkészült, tehetséges és ambiciózus a tantestület és az iskolavezetés, mennyi pénzt tudtak szerezni az iskolának az állami támogatáson túl és milyen extra szolgáltatásokat vezettek be ennek segítségével. Ennek megfelelően kialakultak a települések jól ellátott, jól felszerelt, jó hatékonysággal működő elit iskolái és a minden szempontból szegényes hátrányos helyzetűek.

Az általános iskolák legmegbízhatóbb minőségi mutatói a következők voltak: mekkora a képzés nélkül tanítók aránya; hány tantárgyat tanít megfelelő szakmai képzettség nélküli tanár; mekkora az egyetemi végzettségű pedagógusok aránya; és milyen nyelveket tanítanak. Amelyik iskolában még 1991-ben is az orosz nyelv volt a kötelező tantárgy, ott biztos, hogy a gyerekek többsége fizikai dolgozó családokból jött, sok volt a hátrányos családi helyzetű gyerek és a cigány. Ezek az iskolák a települések iskolai hierarchiájának az alján helyezkedtek el, ahol használható nyelvtudáshoz még mindig nem juthattak a gyerekek. Egy magát valamire tartó iskola az előbb felsoroltakon kívül a 90-es évek elején arról volt felismerhető, hogy valamilyen innovációs tevékenységet folytatott, vagy valamilyen speciális szolgáltatást nyújtott. Ahol semmi ilyesmi nem volt, ott megalapozott az a feltételezés, hogy alulképzett a tantestület és gyenge az igazgató.

Az iskolák színvonalában mutatkozó különbségek a szülők számára is nyilvánvalóak. Erre utal, hogy a gyereklétszám az utóbbi években a legtöbb általános iskolában jelentősen csökkent a demográfiai hullámvölgy miatt, kivéve azokat az általános iskolákat és osztályokat, amelyek speciális szolgáltatásokat nyújtanak (pl. nyelvi tagozatok, intenzív képességfejlesztés stb.).

Az iskolázottabb szülők rugalmasan és frissen reagáltak a különbségekre; a jó képességű értelmiségi és középosztályi gyerekeket az ún. jó iskolákba igyekeztek íratni, a rossz iskolák pedig megmaradtak az iskolázatlan alsó rétegek gyerekeinek. A gyerekminőség polarizálódása aztán visszahatott az iskolák eredményeire és a kör bezárult; jó iskolákban, jó körülmények között, jól tanultak az előnyösebb helyzetű rétegek gyerekei, míg a hátrányos helyzetűekkel ennek éppen az ellenkezője történt.

Az 1990-ben megválasztott önkormányzatok lényegében már kész helyzetet örökölték. Oktatási koncepciójuk és erre épülő iskolapolitikájuk azonban lényegesen befolyásolta az elmúlt két év eseményeit. Lényegében ettől függött, hogy csökkentek vagy nőttek a fent jellemzett iskolák közötti különbségek az adott településen. Az 1991 tavaszán általunk megismert önkormányzatok[†] iskolapolitikája a különbségek növekedésének tendenciáját jelezte. Mivel az önkormányzatokban és a politikában általában a közép- és felső rétegek az aktívabbak, nekik nyílik inkább alkalmuk érdekeik érvényesítésére. Az iskolaügyekben hozott önkormányzati döntések főként nekik kedveznek, ők azok, akik kikövetelik gyerekeiknek a jobb iskolát, a színvonalasabb szolgáltatást, és ha kell, meg is tudják fizetni a többletterheket. Ennek

[†] Liskó Iлона: Szerkezetváltás középfokon. *Beszélő*, 1991/51-52.

következtében a közeljövőben azzal kell számolni, hogy a hátrányos családi helyzetből induló gyerekek jelenleg is ijesztő mértékű lemaradása nőni fog, és a társadalmi rétegekhez igazodó iskolázottsági különbségek egyre nagyobbak lesznek.

Önkormányzataik szándékától függetlenül is speciálisan nehéz helyzetben vannak a korábban bekörzetesített kisközségi iskolák. A rendszerváltás után ezeknek a községeknek az első dolguk volt, hogy igyekeztek ismét önállóvá, a maguk urává válni, és saját régi általános iskolájukat is visszaszerezni. Pillanatnyilag ezek az iskolák szinte megoldhatatlanul nehéz helyzettel küzdenek. Épületeik leromlottak, rendbehozásuk nagy anyagi ráfordítást igényelne, tantestületeik szétszéledtek, szakos tanáraik lényegében nincsenek, és anyagi erejük sincs arra, hogy kiemelt fizetéssel vagy szolgálati lakással csábítsanak magukhoz pedagógusokat. Emellett az állami költségvetésben megszabott fejkvóta sem elég kislétszámú osztályaik fenntartásához.

A korábban állami döntéssel sorvadásra ítélt és minden központi támogatástól megfosztott kistelepülésektől és egyre nagyobb számban munkanélküli, szakképzetlen és iskolázatlan lakosaiktól nem várható, hogy a maguk erejéből fejlesszék iskoláikat. Ha nem kapnak időben jelentős állami támogatást, nagy az esély arra, hogy a társadalmi átlagtól végérvényesen leszakadó gettókká váljanak.

A hátrányos helyzetű családok gyerekeit a pedagógiai szakirodalom[†] az intellektuális alulteljesítéssel, a gyenge kommunikációs képességekkel, a gyenge tanulási motivációval, a kitartás és szorgalom hiányával, az önállótlanúsággal, és a hiányos szociális normákkal jellemzi. Hiába volt már 1985-től kezdve kötelező a 16 éves kor betöltéséig iskolába járni, évek óta rendre kimaradnak az általános iskolából, vagy éppen hogy csak azt sikerül elvégezniük. Életkoruk, képességeik és teljesítményük már a 80-as években is a munkaerőpiac margójára szorította őket, legfeljebb alkalmi munkát találtak, vagy a szocialista nagyipar kapun belüli munkanélkülijeiének számát gyarapították. A rendszerváltás után azonban véglegesen az utcára kerültek, és egyre kevesebb reményük lehet a munkába állásra.

A legutóbbi években a szakmunkásképzőkben a korábban csak fogyatékosoknak szánt speciális osztályokhoz hasonló képzési formákat szerveztek számukra. Ezekben az osztályokban főként háztartási és mezőgazdasági kisvállalkozói ismereteket tanítanak. (Van olyan iskola, ahol "parkoló osztályoknak" nevezik őket.) A "gazda-" és "gazdaasszony-" képzés népszerűségét valószínűleg nemcsak az irántuk megnyilvánuló igény motiválja, hanem az is, hogy ezt a képzési formát viszonylag szerény eszközökkel, nagyobb beruházást igénylő gyakorlóhelyek nélkül is meg lehet szervezni. Itt a gyerekek szakmunkásbizonyítványt nem kapnak, az iskola elvégzése után, 16 éves korukban legfeljebb betanított munkásként helyezkedhetnek el. Ezt a képzési formát helyenként általános iskolákba is bevezették. Az iránta megnyilvánuló társadalmi igényt jelzi, hogy az ilyen iskolákba járó gyerekek száma egy év alatt majdnem tízszeresére emelkedett.

[†] Bartha Gyula: Ifjúsági munkanélküliség. *Szakképzési Szemle*, 1992/1.

III. TÁBLA

A nem fogyatékosokat oktató speciális szakiskolák adatai

	1990/91	1991/92
Az iskolák száma	16	125
Az osztályok száma	23	229
A tanulók száma	684	5920

Forrás: MKM Statisztikai Tájékoztató

Az általános iskolák egy része már csak azért sem zárkózik el ettől a feladattól, mert a demográfiai hullámvölgy miatt csökken a gyereklétszám. Kérdés, hogy ez a csökkentett közismereti tananyaggal, csökkentett óraszámmal, csökkentett anyagi támogatással (1992-ben az általános iskolai fejkvóta egyharmadát kapták) csökkentett értékű szakmákat nyújtó oktatási forma képes-e megbirkózni a felzárkóztatás, illetve hátránykompenzálás tanár- és intézménypróbáló feladatával. Ugyancsak az utóbbi években az iskolarendszeren kívül (művelődési házakban, nevelőotthonokban, alapítványok és egyházak szervezeteiben stb.) is akadtak olyan hivatástudattól fűtött lelkes pedagógusok, akik különböző oktatási módszerekkel megkísérelték a marginális helyzetű fiatalok integrálását. Vállalkozásaikat általában súlyos helyiséggondok és anyagi problémák nehezítik, az illetékes önkormányzatok és állami hivatalok pedig többnyire közömbösen figyelik erőfeszítéseiket.

A potenciális munkanélküli fiatalok másik nagy csoportja a szakmunkásképzők-ből kerül ki, vagy úgy, hogy időnek előtte lemorzsolódik vagy úgy, hogy elvégzi az iskolát. A középfokú lemorzsolódási adatokat tekintve hosszú évek óta a szakmunkásképzők állnak az első helyen (lásd a IV. táblát).

IV. TÁBLA

A tanulók tanulmány idő alatti lemorzsolódása iskolatípusonként (%)

Befejező évfolyam	Gimnázium	Szakközépiskola	Szakmunkásképző
1981/82	11,9	18,5	25,2
1982/83	13,7	19,6	25,3
1983/84	13,3	18,5	24,5
1984/85	13,4	18,1	24,2
1985/86	13,6	17,7	24,3
1986/87	12,5	16,2	24,6
1987/88	12,3	15,7	24,7
1988/89	11,8	18,5	24,9
1989/90	11,2	16,8	29,6
1990/91	11,9	16,1	24,8
1991/92	11,9	16,1	24,6

Forrás: MKM Statisztikai Tájékoztató

A szakmunkásképzés rendszere az oktatott szakmák szerint rendkívül differenciált. † Az iskolák egy része (főként a nehézipari, építőipari, textilipari, élelmiszeripari és mezőgazdasági szakmákat oktatók) hosszú évek óta szinte kizárólag az alsó társadalmi rétegek gyerekeit oktatják, akik társadalmi származásuk és szocializációjuk által szigorúan determinálva tanulnak éppen ezekben az iskolákban. A 80-as években a középfokú iskolákból lemorzsolódó gyerekeket vizsgálva ‡ azt tapasztaltam, hogy ezekről a szakmákról általában kétszer annyi gyerek marad ki, mint a szakmunkásképzőkből általában.

V. TÁBLA

A tanulók tanulmányi idő alatti lemorzsolódása néhány szakmában (%)

Befejező évfolyam	Bányászat	Kohászat	Textilipar	Építőipar
1983/84	43,8	44,4	44,0	32,6
1984/85	42,5	44,8	43,6	32,7
1985/86	43,8	44,2	44,4	33,5
1985/87	44,5	41,6	41,6	32,1
1987/88	42,1	47,5	40,5	31,9
1988/89	34,4	41,2	38,6	29,5
1989/90	51,8	49,4	44,2	30,5
1990/91	44,3	52,8	43,7	33,2
1991/92	41,0	41,1	52,5	31,7

Forrás: MKM Statisztikai Tájékoztató

Kimaradásuk egyik legfőbb oka az, hogy az ide beiskolázott gyerekek többsége nem érdeklődésének vagy hajlamainak megfelelően választja, hanem kényszertényezőik hatására jobb híján tanulja a szakmáját. A 80-as években már szinte minden ebbe a kategóriába sorolt szakma "hiányszakmának" számított, ami azt jelentette, hogy az előre meghatározott képzési keretszámokat csak a gyerekek más szakmákról való átirányításával vagy szabályos toborzásával lehetett teljesíteni. Ekkorra már ezek az iskolák olyan mértékig leszállították felvételi igényeiket, hogy felvették az általános iskolák bukott tanulóit, a kisegítő iskolát végzetteneket és a 8 osztályt be nem fejezett túlkorosokat is. Toborzással és átirányítással természetesen csak olyan társadalmi rétegekből lehetett elérni gyerekeket, ahol a gyerekek mögött nem állt iskoláztatási stratégiával vagy pályaválasztási ambíciókkal felvértezett család. Így kerültek be ezekre a szakmákra tömegesen a testileg gyenge, szellemileg felkészületlen, érzelmileg labilis állami gondozott, cigány és szegény gyerekek, akik tökéletesen alkalmatlanok voltak a rájuk váró munkákra, mert sem motiváltsággal, sem fizikai erővel, sem kitartással, sem tűrőképességgel nem rendelkeztek. Ők voltak az általános is-

† Csákö Mihály–Liskó Ilona: Szakmunkásképzés és társadalmi mobilitás. *Valóság*, 1978/3.

‡ Liskó Ilona: *Kudarok középfokon*. OI, 1986.

kolai oktatás "selejtjei", akiket az ekkor már egyre inkább differenciálódó általános iskolák közül az ún. "hátrányos helyzetűek" (az elsorvasztott kisközségek bekörzetesített iskolái, a leromlott külvárosi iskolák és a városszéli lakótelepek mamutiskolái, ahova soha nem jutott elég pénz, megfelelő épület, elegendő taneszköz és megfelelően képezett pedagógus), a 8 éves kötelező tanulmányi idő alatt nem tanítottak meg jóformán semmire. Továbbtanulásra kizárólag ezekben a "hiányszakmákat" oktató szakmunkásképzőkben volt esélyük, amelyek azonban oktatásra és nevelésre tökéletesen alkalmatlanok voltak, részben tradícióik, részben képzési szerkezetük, részben oktatási és nevelési módszereik, részben pedig alacsonyán kvalifikált tantestületeik, és nem kis mértékben a velük szemben támasztott gazdasági és társadalmi igények következtében.

Egy-egy ilyen iskolába a gyerekek 70%-a jött elégséges osztályzattal az általános iskolából, 80%-uk mögött szakképzetlen szülők álltak és 40%-uk mögött deviáns vagy felbomlott család. A pedagógiai és pszichológiai problémáknak olyan tömegével kellett volna az őket oktató iskolákban a pedagógusoknak megbirkózniuk, ami még az ilyen feladatokra speciálisan felkészített iskolákat is próbára tette volna. Erre a próbára azonban soha nem került sor. Az iskolák alkalmazkodtak tanítványaikhoz, minimálisra szállították le a tanulmányi követelményeiket és minőségi szempontból tökéletesen igénytelen munkaerő-újratermelést folytattak. A legfőbb nevelési cél a munkamegosztási hierarchia alsó pozícióinak elfogadtatása illetve az alattvalói helyzethez való alkalmazkodás besulykolása volt. A jellemző nevelési eszköz pedig a munkával való "leterhelés", a kemény bánásmód, a parancsuralom és a büntetés.

Ez természetesen nem történhetett konfliktusok nélkül. 1986-ban az iskolai fegyelmi helyzetet vizsgálva[†] azt tapasztaltam, hogy a fegyelmi vétségek 73%-át ilyen típusú szakmunkásképzőkben követték el a gyerekek, az igazolatlan hiányszásoktól kezdve a tanárverésig. Amelyik gyerek nem teljesítette a tanulmányi követelményeket, de alkalmazkodónak bizonyult, az minden nehézség nélkül szakmunkásbizonyítványt kaphatott, de akik a fegyelmi szabályokat megszegték, azoknak szinte sorozatban rendezték a fegyelmi tárgyalásokat, hogy bűneiket megtorolják s büntetéseikkel a többiek számára is példát statuáljanak. Vagyis az idekerült gyerekeknek a szó hagyományos értelmében vett oktatását és nevelését ezek az intézmények ugyanúgy képtelenek voltak megoldani, mint korábban az általános iskolák. Az ezekben az iskolákban virágzó pedagógiai dilettantizmus elszenvedéséért a gyerekeknek a konformitás jutalmául elnyert szakmunkásbizonyítvány jelentette a kárpótlást, mert szakképzetlen szüleikhez képest viszonylag biztonságos egzisztenciához juttatta őket – mint utóbb kiderült, csak átmeneti időre.

A rendszerváltás után ugyanis, amikor a szocialista nehéziparra, az alacsony színvonalú technikára és az ezt működtetni képes alacsonyán képzett munkaerőre alapozott gazdaság kártyavára összeomlott, éppen az ezekben az iskolákban képzett

[†] Liskó Ilona: Fegyelmi helyzet a középiskolákban, In: *Tessék megnevelni*. Akadémiai Kiadó, 1992. 88–121. p.

szakmunkások váltak egyik napról a másikra tömegesen munkanélkülivé, és ezek az iskolák váltak gyakorlóléhelyek híján működésképtelenné. Míg a 70-es, 80-as években a szocialista nagyüzemek ezekben a szakmákban versengtek a szakmunkás-utánpótlást biztosító tanulókért, és kedvező ösztöndíjakkal próbálták magukhoz kötni őket, most, hogy az üzemek tönkrementek vagy magánkézbe kerültek, igényeikkel, eszközeikkel és pénzüikkel együtt egymás után vonulnak ki a szakképzésből. A statisztikai adatok szerint a rendszerváltás óta 12%-kal csökkent az üzemi tanműhelyek és csoportos képzési munkahelyek gyakorlóléhelyeinek aránya, és nem kétséges, hogy ez a tendencia a jövőben folytatódni, sőt erősödni fog.

VI. TÁBLA

A gyakorlati képzés helye a szakmunkásképző iskolákban (%)

Tanév	Iskolai tanműhely	Üzemi tanműhely	Üzemi csoportos	Üzemi nem csoportos	Összes
1981/82	16,5	38,4	19,0	26,1	100
1982/83	16,2	43,5	18,8	21,5	100
1983/84	15,5	42,1	20,5	21,9	100
1984/85	14,7	42,6	21,3	21,4	100
1985/86	14,6	43,0	19,8	22,6	100
1986/87	14,4	42,4	20,4	22,8	100
1987/88	14,3	42,5	20,4	22,9	100
1988/89	14,8	43,0	19,3	22,9	100
1989/90	15,0	42,6	20,3	21,9	100
1990/91	15,9	39,8	19,2	25,1	100
1991/92	19,6	34,0	16,6	29,8	100

Forrás: MKM Statisztikai Tájékoztató

Szorult helyzetükben a gyakorlóléhely nélkül maradt iskolák a legkülönbözőbb kényszermegoldásokkal próbálkoznak. Egyes iskolákba már csak azzal a feltétellel veszik fel a gyerekeket, ha előbb gyakorlóléhelyet szereznek maguknak. Ennek következtében virágzik a gyakorlóléhelyek feketepiac, ahol egy-egy élelmesebb vállalkozó többszázezer forintot is elkér a szülőktől annak fejében, hogy elvállalja a gyerek szakmai oktatását. Más iskolák az üzemi tanműhelyek bezárását követően saját szűk kapacitású iskolai tanműhelyeikbe zsúfolják be a gyerekeket, ahol a szakma megtanulása tökéletesen lehetetlenné válik. Megint mások bevezették a kétműszakos gyakorlati képzést, vagy szakmai gyakorlat címén olcsó bér munkát vállalnak a gyerekek munkaerejére alapozva. Valamennyi megoldásról elmondható, hogy nyilvánvalóan tovább csökkenti a szakmai képzés amúgy sem magas színvonalát, és növeli a gyerekek kihasználását és kiszolgáltatottságát.

Hogy a piacképtelen szocialista állami nagyiparra alapozott szakképzés nem felel meg a privatizáció útjára lépett magyar gazdaságnak, az a kormány számára is nyilvánvaló. Éppen ebből a megfontolásból indított el 1990-ben (világbanki kölcsönrel) egy ifjúsági szakképzési fejlesztő programot. A program célja az, hogy a korábbi

túlspecializált, rugalmatlan és alacsony hatékonyságú szakképzést széles alapozású, rugalmas alkalmazkodást biztosító, színvonalas képzéssé alakítsák át. A fejlesztési programban a szakmai képzés "elitje" (61 szakközépiskola) vesz részt, és a minisztériumnak (MKM) távlatilag is az az elképzelése, hogy a világbanki segítséggel kidolgozott új modellt ebben az iskolatípusban tegye általánossá. Miután a programban való részvételt az iskola minőségére vonatkozó feltételekhez kötötték, az alacsony presztízsű szakmákat oktató iskolák szükségképpen kimaradtak a fejlesztésből. Kimaradásukat természetesen nemcsak a megfelelő tárgyi és személyi feltételek hiánya indokolta, hanem az általuk oktattott gyerekek képességei és aspirációi is. A világbanki projekt által támogatott szakképző iskolák ugyanis igényes közismereti és szakképző programjaik megvalósítását 5–6 éves képzési idő alatt tervezik, érettségi és szakmunkásbizonyítványt is nyújtva a gyerekeknek[†]. Nem valószínű, hogy a szakmunkásképzők alacsony presztízsű szakmáinak írni-olvasni alig tudó tanulói ennek elsajátítására képesek lennének, és az sem, hogy hátrányos helyzetű családjaik vállalni tudnák a megnövelt képzési idővel járó iskoláztatási terheket.

Jövőjükről az oktatásirányítóknak máig sincs határozott elképzelésük. Egyes javaslatok szerint a jelenlegi szakmunkásképzők egy részét (azokat, amelyekben már folyik szakközépiskolai képzés, tehát a magasabb presztízsű szakmákat oktatókat) ugyancsak át lehetne alakítani a világbanki kölcsönrel kikísérletezett új típusú intézményekké. A másik felét pedig (amelyek az alacsony presztízsű szakmákat oktatják) össze lehetne vonni a felnőttképzéssel és 1–2 éves, kizárólag szakmai tárgyakat oktató intézményekként működhetnének tovább. Ha ez az elképzelés megvalósulna, a szakképzés fejlesztésére fordított sokmilliós befektetés azt "eredményezné", hogy egy-egy korosztály durván 20–25%-a a jelenleginél is igénytelenebb és alacsonyabb színvonalú képzettséggel lépne ki a munkaerőpiacra.

Ilyenformán nem lenne kétséges, hogy az alacsony presztízsű hiányszakmák alsó társadalmi rétegekből származó tanulói a középfokon tovább nem tanulókkal és a középfokról kimaradókkal együtt továbbra is a potenciális munkanélküliek számát gyarapítják. Nagy az esély arra is, hogy az iskolarendszer felső régióiban, a gimnáziumi oktatásban már érzékelhetően erősödő szelekció legyűrűzik a szakmunkásképzőkig, és a korábban "hiányszakmákat" tanulók mai utódait előbb-utóbb teljesen kiszorítja a középfokú oktatási intézményekből azoknak a reménytelenül leszakadóknak és marginálisoknak a számát gyarapítva, akiknek átképzése, segítése, büntetése és ápolása egyre többre fog kerülni az alsó rétegek oktatási szükségleteivel szemben évtizedek óta következetesen közömbös és szűkmarkú magyar társadalomnak.

LISKÓ ILONA

[†] Szűcs Pál: A világbanki szakképzési program a hazai szakképzés megújítására. *Szakképzési Szemle*, 1992/1.